

Hra na dychových hudobných nástrojoch

Charakteristika študijných zameraní

Dychové nástroje patria medzi preferované študijné zamerania na základnej umeleckej škole. Žiaci si môžu vyberať z pestrého výberu drevených (zobcová flauta, priečna flauta, hoboj, klarinet, saxofón) či plechových (trubka) hudobných nástrojov. Oblúbeným študijným nástrojom na základnej umeleckej škole býva zobcová flauta. Žiaci po absolvovaní prvej časti prvého stupňa základného štúdia buď pokračujú v štúdiu hry na sopránovej flaute, prípadne prechádzajú na altovú (alebo sopraninovú) flautu, či na iný dychový nástroj. Zobcová flauta môže slúžiť aj na prípravu na ďalšie štúdium hry na tých dychových nástrojoch, ktoré vyžadujú určité fyziologické predpoklady (telesná sila, rozvoj dýchacieho aparátu, vývoj chrupu, atď.). Žiaci v tomto prípade absolvujú prvú časť prvého stupňa základného štúdia podľa dvojročného učebného plánu č. 10.

II. stupeň nadväzuje na predchádzajúcu látku I. stupňa a zároveň je obdobím, kedy sa uzatvára aj celkové vzdelávanie žiaka na ZUŠ.

Štúdium pre dospelých je určené žiakom a študentom, ktorí buď naďalej chcú navštevovať ZUŠ, zdokonaľovať sa v hre na vybranom dychovom nástroji (absolvovali oba stupne štúdia), prípadne i žiaci začiatočníci.

Okrem fyziologického a psychického aspektu hra na dychovom nástroji kladne vplýva aj na zdravotnú stránku dieťaťa (držanie tela, dychová hygiena, koordinácia rúk atď.).

Drevené dychové nástroje

Zobcová flauta patrí medzi hudobné nástroje s bohatou históriou. Pre deti znamená jednu z prvých možností stretnutia sa s hudbou. Hlavným cieľom tohto predmetu je rozvoj sluchovej predstavivosti a schopnosti vyjadrenia sa hudobnou formou. Deti od útleho veku sa zoznamujú s flautou cez rôzne ľudové piesne, krátke skladbičky, neskôr sa prepracúvajú k zložitejším kompozíciám od baroka až k hudbe 20. storočia. Mnohí žiaci však po niekoľkých rokoch prechádzajú na iný dychový nástroj. V posledných rokoch sa však dostalo zobcovej flaute veľkej obľube, organizujú sa rôzne workshopy, semináre, ktoré sú zamerané výlučne na zobcovú flautu. Keďže daný nástroj má odlišnú techniku tvorenia tónu, artikulácie, prstovej techniky či frázovania, predmet hra na zobcovej flaute bol zaradený medzi ostatné študijné programy i na konzervatóriách. K zobcovej flaute neodmysliteľne patrí hra v komorných a ansámblových súboroch. Tento hudobný nástroj sa využíva aj ako podporná liečba pri alergických či astmatických poruchách, pretože veľmi dobre pôsobí na dychovú sústavu detí. Po ekonomickej stránke patrí tento nástroj k cenovo najdostupnejším.

Na štúdium hry na priečnej flaute sa zväčša prijímajú žiaci, ktorí ukončili prvú časť I. stupňa základného štúdia hry na sopránovej zobcovej flaute (žiaci vo veku 10 – 12 rokov podľa telesnej vyspelosti, ktorí preukážu fyziologické predpoklady, hudobné nadanie), ale je možné prijať aj vekovo starších žiakov (žiaci, ktorí ukončili druhú časť I. stupňa, žiaci, ktorí predtým hrali na inom hudobnom nástroji, študenti, ktorí majú vo vyššom veku záujem naučiť sa hrať na hudobnom nástroji), ktorí javia záujem o štúdium hry na tomto nástroji pokiaľ spĺňajú požiadavky na

prijatie (dostatočne rozvinuté hudobné schopnosti, fyziologické danosti). Obsah predmetu zahŕňa štúdium základnej literatúry, hru z nôt, komornú hru, súborovú hru rôznych hudobných žánrov. Učebné osnovy je potrebné chápať ako východiskovú fázu s rešpektovaním individuálneho vývoja žiakov. Zoznam literatúry má len odporúčajúci charakter, ktorý vyberá pedagóg a závisí hlavne na individuálnych predpokladoch žiakov (technická vyspelosť, muzikalita, tvorivosť).

Priečna flauta má niekoľko príbuzných nástrojov s rovnakou konštrukciou, spôsobom tvorenia tónu a technikou hry, ktoré sa od nej líšia iba veľkosťou. Patrí k nim altová flauta, basová flauta a predovšetkým pikola. Pikola je o polovicu menšia než flauta a preto znie o oktávu vyššie, na rozdiel od altovej flauty sa však nejedná o transponujúci nástroj. Notácia pikoly je taktiež identická s notáciou flauty, nekladie teda na žiaka zvýšené nároky či pozornosť, tónový rozsah sa v notácii pohybuje od tónu d^1 po tón c^4 , hoci reálne znie všetko o oktávu vyššie. ($d^2 - c^5$). Pikola je predovšetkým nástrojom orchestrálnym, používa sa v orchestroch najrozličnejšieho druhu od dychoviek až po veľké symfonické telesá. Jej prenikavý, nezriedka dominujúci zvuk dodáva lesk mnohým nástrojovým skupinám, najmä sláčikovým a často sú jej vo veľkých symfonických či operných dielach zverované virtuózne sólové vstupy. Ako koncertný nástroj sa pikola používa iba sporadicky, až na pár výnimiek súčasných autorov nejestvuje pre ňu samostatná koncertná literatúra, využíva preto pre koncertné účely často diela pre malú zobcovú flautu – sopranino. Hru na pikole nie je potrebné študovať samostatne, oddelene od hry na flaute, pretože ide o príbuzný nástroj a teda o rovnakú metodiku vyučovania ako pri hre na flaute, s rovnakým dôrazom na zvládnutie techniky a výrazu. Malé rozmery nástroja a jeho zvýšené nároky na intonačnú stabilitu si však vyžadujú zvýšenú pozornosť a precíznosť hry najmä po intonačnej stránke. Cieľom predmetu je preto oboznámiť žiaka so špecifikami tohto nástroja, s jeho použitím v hudobnej praxi, s jeho zvládnutím do takej miery, že žiak bude schopný zapojiť sa efektívne do hry v ansámblu či školskom orchestri. Tieto ciele však nie je možné dosiahnuť bez predchádzajúceho dostatočného zvládnutia hry na flaute z hľadiska techniky správneho dýchania a najmä techniky nátisku, pretože po týchto stránkach kladie hra na pikole na hráča zvýšené nároky. Odporúča sa preto zaradiť hru na pikole do vyučovacieho procesu až vo vyšších ročníkoch II. stupňa základného štúdia resp. rozšíreného štúdia ako hru na obligátnom nástroji a voliteľný predmet pre vybraných žiakov s priaznivými dispozíciami, u ktorých sa už predpokladá dostatočná úroveň zmienených technických zručností. Obsahové a výkonnostné štandardy pri hre na pikole sa v podstate zhodujú so štandardami pri hre na flaute, takisto pri výbere vhodnej študijnej literatúry je možné bez problémov čerpať zo zdrojov určených pre flautu, prípadne rozšíriť ich o štúdium a prípravu orchestrálnych partov, potrebných pre školskú produkciu. Nie je účelné dlhé a únavné cvičenie na nástroji, skôr je užitočné hru na pikole brať ako doplnok ku hre na priečnej flaute, prenášať na pikolu všetky zručnosti získané hrou stupníc, etúd a malých prednesových skladieb na flaute a dosiahnuť tak ľahkosť, intonačnú spoľahlivosť a výrazovú rozmanitosť, potrebnú pre orchestrálnu prax.

Medzi drevené dychové nástroje zaraďujeme i *hoboj*. Hobojový tón sa tvorí pomocou strojčeka s dvoma plátkami. Jeho priamym predchodcom je stredoveký šalmaj. Dnešnú podobu s klapkovým systémom dostal v 19. storočí. Hoboj ako nástroj nachádza uplatnenie v hre sólovej, komornej, orchestrálnej i súborovej. Jeho doménou je hlavne hudba klasická, no v poslednom

čase i hudba moderná. Cieľom vzdelávania je prebudiť u žiaka záujem o dychový nástroj – hoboj, získanie základných kompetencií k zvládnutiu nástroja, rozvoj hudobnosti, hudobnej predstavivosti, technickej pohotovosti, orientácia v hudobných skladbách, schopnosť sólovej i orchestrálnej hry. Podmienkou na prijatie do prvej časti prvého stupňa základného štúdia je hudobné cítenie, základné teoretické poznatky z hudobnej teórie (schopnosť čítania notového zápisu) a fyzické dispozície, pričom vhodnou prípravou je práve absolvovanie predchádzajúceho štúdia v študijnom zameraní Hra na zobcovej flaute. Pri výbere učebnej látky prihliadame na individualitu žiaka, jeho talentové predpoklady, schopnosti a technickú vyspelosť. Žiaka komplexne rozvíjame v sólovej, komornej, príp. orchestrálnej hre.

Klarinet je spomedzi drevených dychových nástrojov najmladší. Na rozdiel od iných nástrojov má široké uplatnenie v ľudovej, komornej, symfonickej, opernej, tanečnej, džezovej a napokon aj v sólovej hre. Jeho krásny a zároveň tajuplný ton je nezameniteľný s inými dychovými nástrojmi. Hra na klarinete predpokladá dobrú sluchovú dispozíciu hráča a istú fyzickú vyspelosť. Z tohto dôvodu je vhodné začínať s výučbou vo veku 7 – 10 rokov, prihliadajúc na individuálny vývoj žiaka. Do tej doby je opäť vhodným a často aj využívaným prípravným nástrojom zobcová flauta, čo umožňuje kreovať v predstihu správne návyky dýchania, uvoľneného postoja pri hre, oboznámiť sa s hudobným zápisom a jeho čítaním a rozvíjať rytmické cítenie. Zámerom študijného zamerania Hry na klarinete, ako samostatného hlavného predmetu, je komplexný hudobný rozvoj žiakov.

Saxofón patrí v dnešnej dobe k preferovaným hudobným nástrojom. Je využiteľný nielen v komorných zoskupeniach, ale aj vo veľkých orchestroch. Je to jednoplátkový dychový nástroj, vyrobený predovšetkým z mosadze. Napriek tomu sa zaraďuje k dreveným dychovým nástrojom (zvuk sa vytvára vzniká chvením dreveného plátku umiestneného v hubici). Nástroj bol pôvodne skonštruovaný na účelom zaplnenia medzery medzi drevenými a plechovými nástrojmi. Základnými typmi sú soprán saxofón, alt saxofón, tenor saxofón a barytón saxofón. Hra na saxofóne predpokladá dobrú sluchovú dispozíciu hráča a istú fyzickú vyspelosť. Z tohto dôvodu je vhodné začínať s výučbou vo veku 7 – 10 rokov, prihliadajúc na individuálny vývoj žiaka. Do tej doby je vhodné a často sa aj využíva ako prípravný nástroj zobcová flauta, prípadne detský soprán saxofón, čo umožňuje kreovať v predstihu správne návyky dýchania, uvoľneného postoja pri hre, oboznámiť sa s hudobným zápisom a jeho čítaním a rozvíjať rytmické cítenie. Zámerom študijného zamerania Hra na saxofóne, ako samostatného hlavného predmetu, je komplexný hudobný rozvoj žiakov.

Plechové dychové nástroje

Trúbka patrí medzi dychové hudobné nástroje so širokou škálou využitia v rôznych hudobných zoskupeniach a žánroch. Pri hre na trúbke je potrebné koordinovať viaceré činnosti v rovnakom čase (technika dýchania, tvorenie tónu, postoj, držanie nástroja, držanie tela atď.), takže je dôležité, aby uchádzač bol dostatočne mentálne vyspelý, aby mohol túto problematiku zvládnuť. Hra na tomto nástroji si vyžaduje aj dostatočnú fyzickú zdatnosť, preto je vhodné prijímať do prvého ročníka deti vo veku približne 10 rokov, ktoré už majú potrebné fyziologické parametre. Dôležitým predpokladom je hudobné nadanie, hudobný sluch a úprimný záujem o hru na tomto nástroji a pevná vôľa.

Žiak pri štúdiu študijných zameraní hry na dychových nástrojoch by mal získať základné odborné vedomosti a zručnosti v hre na nástroji, schopnosť interpretovať skladby rôznych žánrov a lepšie sa orientovať v štýlových obdobiach. Obsah študijného zamerania zahŕňa hru z listu, komornú, súborovú a orchestrálnu hru. Pri hre z listu dbáme na to, aby sa žiaci dostatočne pripravili. Tým sa eliminuje počítačový stres, ktorý môže vzniknúť práve pri komornej a súborovej, prípadne orchestrálnej hre, kde sú žiakom predkladané nové skladby rôznych období a žánrov. Komornú hru by sme mali do edukácie zahrnúť z dôvodu lepšej sluchovej orientácie a súzvuku s inými dychovými nástrojmi. Komorná hra by mala byť zo začiatku vystavaná z klasických skladieb komorného zamerania, postupne s narastajúcimi schopnosťami hráča, avšak môžeme prejsť aj ku skladbám iného štýlového zamerania, čo môže ešte viac pritiahnúť pozornosť žiaka a tak ho aj motivovať k lepším výkonom. Repertoár súborovej hry by sme mali orientovať a vyberať tak, aby plynulo prechádzal do orchestrálnej hry. V ZUŠ sv. Cecílie sú vytvorené podmienky pre fungovanie súborov a orchestrálnych zoskupení. Žiaci s najlepšimi výkonmi tak môžu byť motivovaní aj možnosťou sebarealizácie prostredníctvom sólových výkonov.

Ciele zamerania

Zvolené študijné zamerania majú poskytovať žiakom základné hudobné vzdelanie v oblasti hry na dychovom nástroji. Vychovávať aktívnych hudobníkov, pre ktorých má byť hudba prostriedkom kvalitatívne vyššej životnej úrovne (praktický interpret v umeleckej oblasti). Keďže I. a následne II. stupeň základného vzdelávania spravidla ukončuje umelecké vzdelanie žiaka na ZUŠ (ďalšou možnosťou je štúdium pre dospelých, prípadne štúdium na konzervatóriu), žiak by mal byť vybavený takými hudobnými kompetenciami, ktoré vedú k samostatnosti a uvedomenosti pri technickom nácviku danej skladby a jej interpretácie. Aby sme dosiahli tieto ciele, treba rozvíjať najmä:

- základné remeselné zvládnutie hry na nástroji (správne reberno-bránicové dýchanie, tvorba tónu s výraznou dychovou oporou, pevnosť a flexibilita nátlaku, intonácia, rytmická a technická istota),
- kvalitu tónu, kultiváciu nasadenia, cit pre stavbu hudobnej frázy, dynamiku a agogiku,
- schopnosť súhry s inými hudobnými nástrojmi (komorná hra, hra v orchestri),
- poznať zvukové a farebné možnosti nástroja, jeho technické parametre, poznať princípy ochrany a údržby nástroja,
- hru z listu, improvizáciu a transponovanie do iných kľúčov,
- samostatnosť, uvedomenosť pri riešení technickej a obsahovej záležitosti diela,
- hudobnú predstavivosť, fantáziu, hudobnú pamäť, orientáciu v hudobných formách, štýloch a žánroch,
- vlastný názor na interpretáciu skladieb rôznych štýlových období a žánrov,
- orientáciu žiaka – absolventa na amatérsku hudobnú prax, alebo ďalšie štúdium na konzervatóriu, vysokej škole umeleckého či pedagogického zamerania.

Profil absolventa prvej časti prvého stupňa štúdia

Absolvent prvej časti I. stupňa základného štúdia skupiny študijných zameraní Hra na dychových nástrojoch ovláda základné teoretické poznatky nadobudnuté v predmete hudobná náuka,

ktoré primeranou formou k svojmu veku aplikuje v hre na hudobnom nástroji. Počas štúdia nadobudol základné elementárne návyky (hygiena nástroja, správny postoj, držanie nástroja, nasadenie a tvorba tónu, dýchanie). Preukazuje samostatnosť pri nácviku jednoduchších skladieb primerane k svojmu veku. Je schopný zaradiť sa do komorných zoskupení (duá, triá) a zároveň ovláda techniku interpretácie na vekovo primeranej úrovni v súlade so vzdelávacími štandardmi a individuálnymi potrebami žiaka. Úroveň rozvinutosti kompetencií však nie je ukončená, vytvára len základ pre následné stupne vzdelania. Absolvent je pripravený pokračovať v štúdiu druhej časti I. stupňa základného štúdia skupiny študijných zameraní Hra na dychových nástrojoch.

Profil absolventa druhej časti prvého stupňa štúdia

Po absolvovaní druhej časti I. stupňa základného štúdia žiak má zvládnuté základné kompetencie hry na dychovom nástroji. Využíva a rozširuje správne rebrovo-bránicové dýchanie, je schopný tvoriť ľahký, intonačne čistý tón s primeranou prstovou a jazykovou technikou s adekvátnym nasadením a ukončením. Pozná základnú výrazovú charakteristiku jednotlivých hudobných období (barok až súčasnosť) a vie ju vyjadriť pri hre, pozná základné hudobné formy i druhy hudobného umenia. Je schopný samostatne naštudovať primeranú hudobnú skladbu, zahrá adekvátnu hudobnú skladbu z listu, v rámci sebareflexie vie vyjadriť svoj názor na vlastný výkon, vlastnú hru. Dokáže zahráť tempovo kontrastné skladby v rámci cyklických skladieb (koncert, sonáta) so sprievodom klavíra či iného harmonického alebo melodického nástroja. Nadobudnuté vedomosti a zručnosti využíva v komornej, súborovej či orchestrálnej hre. Absolvent druhej časti prvého stupňa má primerane rozvinutý umelecký vkus, skladby dokáže adekvátne vnímať a interpretovať na základe doteraz získaných teoretických poznatkov, ktoré vie aj prakticky uplatňovať pri hre. Je schopný pracovať s farbou a kvalitou doteraz získaného tónu. Je pripravený verejne vystupovať, je spôsobilý flexibilne čítať notový zápis a tiež je zdatný v jednoduchej improvizácii. Má schopnosť sebakontroly a koncentrácie pri hre na javisku, či už ide o sólové vystúpenie alebo o jeho súčasť v sekcii orchestra, súboru atď.

Profil absolventa druhého stupňa štúdia

Absolvent II. stupňa základného štúdia má osvojené praktické zručnosti v hre hudobnom nástroji. Samostatne rieši problematiku nástrojovej techniky, používa celú škálu dynamických odtieňov, hrá bez intonačnej zmeny, uplatňuje spôsob nazývaný vibráto a vie ho citlivo použiť pri interpretácii hudobných skladieb. Ovláda melodické ozdoby a aplikuje ich aj v hudobnej skladbe. Pozná výrazovú charakteristiku jednotlivých hudobných štýlov (klasickej i modernej hudby) a vie ju vyjadriť pri hre. Dokáže používať získané vedomosti a skúsenosti k samostatnému štúdiu nových skladieb, vyhľadáva skladby podľa vlastného výberu, orientuje sa v hudobnej literatúre, počúva nahrávky a interpretáciu iných hráčov a využíva získané znalosti vo svoj prospech. Používa internetové možnosti pre konfrontáciu. Vie verbálne vyjadriť v rámci sebareflexie názor na vlastnú produkciu, vie posúdiť výkon iného hráča. Má zmysel pre súhru. Je schopný sa uplatniť ako samostatný a pohotový amatérsky hudobník, či už v sólovej, komornej alebo orchestrálnej hre. Absolvent druhého stupňa základného štúdia reprezentuje ZUŠ na rôz-

nych súťažiach a prehliadkach, je schopný zúčastniť sa konkurzov do orchestrov už na profesionálnej úrovni. Do života si berie kladný vzťah k hudbe, ktorá ovplyvňuje jeho hudobné a estetické cítenie natoľko, aby sa stal pozorným poslucháčom a dobrým interpretom.